

ומה היו אומות העולם עושים. היו לוקחים בתים וחצרות וקרקעות והיו בונים בתים ונותנים לכל אחד ואחד מבני עדתם בין עניים בין עשירים דירה חנם, מלבד הבתים שבנו לעולי רגל, שכל השנה הם עומדים ריקים. ועוד היו מוסיפים ולוקחים קרקעות בעיר ומחוצה לעיר, פעם אחת ביקשה כנסת הארמינים לקחת קרקעות ולא היה להם מעות. לוו ארבעים אלף לירא זהב מאוצר הממשלה. כיון שהגיע זמן פרעון הלך ההגמון לקושטא והשתווה עם המלכות שתהא גובה מכל זכר גרוש אחד לשנה יתר על מיסיו. לא יצאו שלוש ארבע שנים עד שנפטרו מן החוב. הארמינים קנו פאת דרומית מערבית, מלבד שדות וכפרים מחוצה לעיר, ומשכר דירות וחנויות שהשכירו לישראל חזרו וקנו קרקעות ובנו בתים וחנויות. והיוונים קנו פאת צפונית מערבית, מלבד שדות וכפרים מחוצה לעיר, ומשכר דירות וחנויות שהשכירו לשאינם מבני עדתם חזרו וקנו קרקעות ובנו בתים וחנויות עד שהקיפו

את ירושלים. והרוסים קנו להם אותו מגרש ובנו להם את בית יראתם ובתים לכמריהם ולנזיריהם ולעולי רגל שלהם שבאים בכל שנה מרוסיה לנשק עפר קבר משיחם.

ועדיין היו ישראל שריים בין החומות דחוקים ולחוצים בחצרות קטנות ששכרו מן הערביים, וכל חצר וחצר מלאה דיוטאות, וכל דיוטא ודיוטא מלאה דיורים הרבה, ואין לכל בית חלונות, אלא יש בית שמקבל אורו דרך ארובה שבתקרה ויש בית שמקבל אורו דרך חור שבכותל ממעל למשקוף או דרך פתח פתוח לאויר החצר, ששם בור המים ושם מכבסות הנשים את הכבסים, ולמטה בחצר התחתונה בתי כבוד שאין מנקים אותם אלא אחת לכמה שנים. ועדיין היו יכולים ליקח בית בשק אורו, אבל כל אותם הימים לא היה אלא אחד בעיר שקנה בית לעצמו. וכשעלו עולים חדשים לא מצאו מקום להניח את ראשם והיו לנים ברחוב עד שמצאו להם קורת גג בבית של ערביים שלא נגמר בנינו. התחילה ירושלים לבקש עצה. נתן המקום בלבם לצאת אל מחוץ לחומה, לקנות קרקעות ולבנות בתים. והיה הדבר קשה לממוני הכוללים להשקיע ממון בעצים ואבנים, בזמן שצריכים לפרנס את העניים והאביונים. ומי שלא חש לעניים חשש לעצמו, שכל הדרכים שמחוץ לחומה היו בחזקת סכנה, שלא היה שם שום ישוב חוץ ממגרש הרוסים, וכשנועלים בלילה את שערי העיר כל שנמצא מחוץ לחומה דמו הפקר. אלו שגופם חביב עליהם יותר מבנין ירושלים נשתיירו במקומם, אלו שבנין ירושלים חביב עליהם יותר מגופם יצאו אל מחוץ לחומה וקנו להם קרקע ובנו להם שבעה בתים, בית לכל איש, - - -

ירד לשער יפו ונכנס לפניו מן החומה. הקיף כמה בתים וחצרות והגיע לסימטא צרה ומלוכלכת שאין מלוכלכת כמותה. הלך ונכנס לסימטא מלוכלכת ממנה פעמים הרבה כבר היה כאן, כדי לבקר את רבי אלטר ש"ב, והיה חוזר לאחוריו מאותו הטעם, שהיה מתבייש להראות עצמו כשהוא מגולח. ר' אלטר ש"ב היה מבעלי הבתים החשובים שבעירו ומהל אומן היה ויצחק היה אוהב אותו, אם מפני שהיה מסביר לו פנים ואם מפני שהכניסו בכרית. פעמים הרבה היה ר' אלטר מחליקו על לחיו ואומר לו הנה יהודי ואל תהא גוי. דירתו של ר' אלטר בירושלים לא כדירתו בעירו. שבעירו היה דר בבית גאה בארבעה חדרים, ובירושלים דר בחדר אחד בבית אפל, משיירי הבתים שבשעת מגיפה או דבר היו הישמעאלים מציתים בהם אש שלא תתפשט החולאת על שאר הבתים, ומיום שחזרו לדור בו לא תיקנוהו. אותו היום יום כיבוש היה בחצרו של ר' אלטר ונתכנסו לשם כל התינוקות שבחצר כשהם יחיפים בלא מגעלים ומלובשים סמרטוטים. מהם הרחיצו פניהם במימי השלוליות שבין אבני הרצפה, ומהם קיררו את פניהם בכבסים שעל החבל, ומהם ליקלקו את מי תמציתם. משראו אדם זר נכנס לחצר חברו עליו ושאלוהו את מי אתה מבקש, וכל אחד דחף את חברו ונדחק לחליץ את האורת.

(נ"ה 344 - 345)

על גב כל מעלה ממעלות האבן שבדרך לכותל המערבי מוטלים כתי כתבים של עניים, חיגרים וסומים, קטועי זרוע ובלויי רגל, תפוחי צוואר ונפוחי כפן וצמוקי לב, ושאר בעלי מומים ולקוי איברים, קטעי בני אדם שיוצרים הניחם באמצע מלאכתו ולא השלים יצירתם, וכשהניחם הניח ידו עליהם וריבב עינוניהם, או שהשלים יצירתם ופגעה בהם מדת הדין, וכל מעלה שגמולה מחברתה צרתה למעלה מחברתה. משירדת כל המעלות הללו אתה רואה צרור של סמרטוטים, סבור אתה סמרטוטים הם, והם אשה ובתה, ולא ניכר אם הבת צעירה מאמה אבל ניכר שצרתן אחת, זו צרת רעב, עיניהן מביטות כנגדן, דומה שלא העינים הן המביטות אלא מוגלא זו שבעונים, מוטלים להם שיורי גופות אלו כנגד בית מחמדנו שחריב מקום שכל תפילה וכל תחינה שהיתה לכל אדם מישראל הקדוש ברוך הוא היה שומע וממלא בקשתו, ועכשיו שחריב מתפללים ומתחננים ומבקשים ואין התפילה נשמעת, ואם נשמעת עושה היא מחצה, אדם נושע ישועת הנפש ואינו נושע ישועת הגוף.

שהוא נותן לזה הרבה ולזה אינו נותן זלל כלום. כאן צריך להאמר שלא הרבה חלקם של אלו מאלו, אלא שאלו שולטים באיבריהם ונוטלים מפיהם ונותנים לאלו. שזה יצחק לפני כל עני ועני ונתן לו, ובשעת נתינתו פייסו בעיניו, כאילו אומר היה, אל תחרעם עלי שאיני יושב עמך ואיני מקבל יסורים כמותך. כל עוד שפרוטה היתה בידו נתן. משכלו הפרוטות והעניים לא כלו שטח כפיו והראה שהן ריקות. התחילו מושכים אותו בבגדיו ומלחים אותו ביללות, עד שנמלט ונדחק לתוך הרחבה של הכותל, וכאן חברו עליו עניים אחרים קשים מן הראשונים.

הרחבה מלאה אנשים ונשים זקנים וזקנות. אלו יושבים על ספסלים ושרפרפים ובידיהם ספרים, ואלו עומדים על רגליהם ואומרים תהלים, אלו בקול דממה דקה, ואלו בצעקות ובכיות. זקנים עומדים מצד זה ומחבקים את אבני הכותל, וזקנות עומדות מצד זה ומכסות את האבנים בדמעות. ומבין האבנים עולים עשבים ואותיות של שמות ובקשות שכתבו שם יגיעי צער וצריכי ישועה. ופיסת הרקיע עומדת בטהרתה, כעין של מעלה שמשקיפה ממעון קדשו מן השמים על ישראל ועל האדמה שנתן לנו. אחינו בני ישמעאל דודנו שתפסו להם את הבתים הסמוכים לכותל הולכים ובאים, זה עריבה של אשפה על ראשו וככר עליה, וזה נוהג חמור נושא גללים, ודרך הליוכס דוחקים את המתפללים, שלא יתגברו בתפילתם ויביאו את הגאולה. ותיירים ותיירות משל אחיו של יעקב עומדים ומראים במקלותיהם על אבני החורבן ועל היהודים שמבכים את חורבנם. עם שיצחק בא תפסו השמש הספרדי וקרא פטייר צינדיין א ליכטיגל, כלומר דודי הדלק נר, ונעץ לו בידו פתילה של שמן שידליק ויתן לו פרוטה. פעמים הרבה כבר היה יצחק אצל הכותל ומעולם לא נתקרב לשם מפני נמיכות הרוח שהיתה בו. עכשיו שאמר קדיש נתקרב כמו מאליו אצל האבנים הקדושות. התחיל לבו דופק ורגליו מתמוטטות. ועם מיטוט רגליו ודפיקות לבו היה קולו הולך עם קול כל העומדים אצל הכותל שענו אחריו אמן יהא שמיא רבא מברך. היום החשיך. אבל מבין אבני הכותל עדיין הבהיק אורו. התיירים והתיירות הלכו להם זהעריבם שכני הכותל נתכנסו לבתיהם, דממת רחמים שרתה על האבנים הקדושות ועל הרחבה של הכותל. המתפללים הידקו אבניהם ועמדו להתפלל מעריב. מבין אבני הכותל נשמע קול עצב, הנה ברכו את ה' כל עבדי ה', העומדים בבית ה' בלילות. האבנים נבלעו באפילה, וכל המתפללים נעשו חטיבה אחת לפני המקום. פתאום יצתה הלבנה להאיר לארץ. המתפללים סיימו תפילתם וחזרו לבתיהם, כשה מסיע לזה וזה מסיע לזה לעלות במעלות.

(47-349)

זקף אותו אדם פניו בפניו ואמר, אם סיפורי מעשיות אתם מבקשים אני אספר לכם סיפורים עד שיקרש החלב שבכריסותיכם. ואתה יכול לומר לאביך שיגדה אותי כשם שגידה את רבי עקיבא יוסף בעל לב עיברי, שהוא בצל לב עברי באמת. וכיון שהזכיר את רבי עקיבא יוסף התחיל מספר כמה צרות עברו על אותו צדיק שביקש להתיר חרם רבינו גרשום בענין לקיחת שתי נשים, וכשביקש לתקן שאר תקנות גדולות עמדו עליו הממונים והתירו את דמו. שמע חמיו ר' הילל מקולומי וכתב לו, כשהאריי הקדוש זכרונו לברכה היה בירושלים ראה את הס"ם רגלו אחת עומדת על מקום המקדש ורגלו אחת עומדת על ביתו, והוכרח האריי הקדוש לברות מירושלים. ואף אתה ברח לך. השיב לו ר' עקיבא יוסף אני לא אברח. ועדיין הוא יושב בירושלים והשטן מרקד בעיר למנוע טובה מישראל.

(486-487 נ)

ערב ראש חודש הלכתי אצל הכותל המערבי, כדרך שאנשי ירושלים נוהגים, שבערבי ראשי חודשים באים להתפלל אצל הכותל המערבי.

כבר יצא רוב החורף ונראו ניצני האביב. השמים עמדו בטהרם והאדמה נתערטלה מעגמימותה. החמה שיחקה ברקיע והעיר צפה באורה. ואלמלא הצרות שתקפו אותנו היינו שמחים. הוי צרות רבות ורעות באו עלינו, ממש עד שהראשונה פקדה שנייה ממחרת לבוא.

משער יפו ולמעלה עד לכותל המערבי נמשכים והולכים אנשים ונשים מכל העדות שבירושלים עם עולים חדשים שהביאם המקום למקומם ועדיין לא מצאו את מקומם.

ברחבה שלפני הכותל בסוכת שוטרי המנדט ישבו להם שוטרי המנדט כדי שיראו שאין שמירה למתפללים אלא הם. רואים זאת מחרחרינו ומחרחרים. מתכנפים המתפללים ונדחקים לאבני הכותל. מהם בוכים מהם תוהים. ואתה ה' עד מתי כבר ירדנו למדרגה התחתונה ואתה שוהה לגאולנו.

מצאתי לי פיסת מקום אצל הכותל. פעמים עמדתי בין המתפללים ופעמים בין התוהים. תוהה הייתי על אומות העולם. לא דיים שטורדים אותנו מכל הארצות, אלא שטורדים אותנו אף בביתנו.

עם שאני עומד נדחקתי ממקומי על ידי שוטר משוטרי המנדט שדחק במגלב שבידו. מה הרגיו לבו של זה שכל כך היה זרעם חולנית אחת זקנה הביאה עמה שרפרף לישב עליו. קפץ השוטר ובעט בשרפרף והפיל את הזקנה ונטל את השרפרף. לפי שעברה על החוק. שחקקו חוקי המנדט, שאסור למתפלל שיביא ספסל לכותל. ראו המתפללים ושתקו, שהרי מי יכול לדין עם שתקיף ממנו. באה אותה הזקנה שהכרתי והביטה בו. השפיל השוטר עיניו והחזיר את השרפרף.

קרבותי אצלה ואמרתי לה, יפה כח עיניך מכל הבטחותיה של אנגליא, שאילו אנגליא נתנה לנו דקלרציא של בלפור ומשלחת בנו את פקדיה לבטלה, ואת זקנתי נתת עיניך באותו רשע ובטלת את מזימותיו הרעות. ענתה ואמרה לי, אל תאמר כן, גוי טוב הוא, שראה בצערי והחזיר לאותה עניה את שרפרפה. התפללת מנחה למה אני שואלת, שאם פנוי אתה אגלגל לידך מצות ביקור חולים. הרבנית שתחיה חלתה. עכשיו חולה ממש היא. אם רצונך בוא ואראה לך דרך קצרה. נטפתי לה והלכתי עמה.

משתלשלים אנו מסימטא לסימטא ומחצר לחצר, ועל כל פסיעה ופסיעה עמדה, כדי ליתן פרוסת צוקר לחינוק ופרוטה לעני ולשואל לאיש לשלום אשתו ואשה בשלום בעלה.

לא ביקשתי. מה זה, אנו מהלכים וחולכים ועדיין לא הגענו
אצל הרבנית. אמרה הזקנה, אתה זכור את החצרות שהיינו
עושים אותן קפנדריא, ועכשיו שרוב העיר מיושבת מערביים
צריכים אנו לעקוף עליהן ומרבין עלינו את הדרך.
הגענו לחצר אחת. אמרה לי, רואה אתה חצר זו, ארבעים
משפחות מישראל היו בה ושני בתי כנסיות היו בה והיו
מתפללין ולומדים ביום ובלילה והניחוהו ובאו ערביים ותפסו
בה. הגענו לבית קהוה. אמרה, רואה אתה בית זה, ישיבה
גדולה היתה בו ולומדי תורה היו יושבים ולומדים והניחוהו
ובאו ערביים ותפסו בה. הגענו לרביץ של חמורים. אמרה, רואה
אתה רביץ זה, בית תבשיל היה כאן ועניים בני טובים היו
נכנסים רעבים ויוצאים שבעים והניחוהו ובאו ערביים ותפסו
בו. בתים שלא פסקו מהם תורה ותפילה וצדקה עכשיו ערביים
וחמורים מכרכרים בהם. עכשיו בני מגיעים אנו אצל חצרה
של הרבנית. הכנס ואף אני אכנס אחר כך. אותה עלובה
בשביל טובה מדומה שבחוצה לארץ אינה רואה את הטובה
האמיתית. אמרתי לה, הטובה האמיתית מהיז חייכה ואמרה,
אי לך בני שאתה שואל כך, לא קרית, אשרי תבחר ותקרב
ישכן חצריך, ואיזו הן חצרותיו של הקדוש ברוך הוא, חצרות
אלקינו בתוככי ירושלים. דרכם של בני אדם כשהם מזכירים
את ירושלים מוסיפים ואומרים עיר הקדוש, אני כשאני אומרת
ירושלים איני מוסיפה מלה, שקדושתה בשמה, בשמה עצמו.
עלה בני עלה ואל תכשל במדריגות. פעמים הרבה אמרתי
לגבאי הכולל שהמדריגות צריכות תיקון, ומה תשובה השיב
לי הגבאי, החצר ישנה ועומדת להחרב ואינה כדאית שנבנו
עליה פרוטה. כך נחרבים בתיהם של ישראל עד שמניחים
אותם ובאים הישמעאלים ומחזיקים בהם. בתים שנבנו
בדמעותיהם של אבות הבנים מניחים אותם. שוב מפטפטת אני
ומקרבת את קצי.

(ו' קכ"ז - קכ"ו)

6.

חבל בני שאין אתה דר בעיר ואין אתה רואה היאך
הרבנית שתחיה מבריא משעה לשעה.
אמרתי לה, וכי לא בירושלים אני דר? וכי נחלת שבעה אינה
ירושלים? אמרה תילי, חס ושלום, מי אומר כן? אדרבא עתידה
ירושלים להיות מתרחבת בכל צדדיה עד דמשק, אלא עין
שראתה את ירושלים שרויה כולה לפנים מן החומה לא הרגילת
לראות כל שנבנה מחוצה לחומות ירושלים כירושלים עצמה.
ארץ ישראל כולה קדושה, ואין צריך לומר סביבות ירושלים,
אבל לפנים מן החומה מקודש קדושה מעולה. יודעת אני בני
שלא אמרתי דבר שאין אתה יודע יפה ממני, אם כן למה
אמרתי כל זה, כדי לספר בשבחה של ירושלים.

(ו' קכ"ז)

י. ראשית ב' "לכנ"ס מן החומה"

1.

כך הלכנו אני והיא בלא שיעור ובלא סוף יותר ממה שכל אדם יכול להלך ויותר ממה שמוגדר בזמן עד שנמצאו עומדים בשער יפו שהוא אחד משבעת השערים שנכנסים לעיר לפניו מן החומה. והרי שמונה הם, אלא ששער הרחמים סגור. שמתיראים הם הישמעאלים שמא יתגברו ישראל בתפילה ויבוא מלך המשיח. נכנסנו לעיר לפניו מן החומה ועלינו במעלות שיורדים בהן, ומשום שכל הליכה לעיר לפניו מן החומה קרויה עליה לכך אני אומר עלינו במעלות. עלינו באותן המעלות שרגלו של אדם שוקעת בהן ואינה עולה. אבל אנחנו טסים היינו למעלה מן האבנים השבורות ששיסען הזמן ועלינו והלכנו, ודרך הילוכנו עברנו את שני הרחובות הראשיים שעוברים בעיר לארכה ולרחבה ונכנסנו לארבעת הרובעים ועברנו את הרובע הישמעאלי ואת הרובע הנוצרי ואת הרובע הארמני ואין צריך לומר רובע ישראל, שהוא תחילה וראש לכל מאווי לבנו וחפץ נפשנו. וכך היינו מהלכים מרובע לרובע ומרחוב לרחוב וממבוי למבוי בין הרחובות העקומים שמתפתלים והולכים ונכנסים זה בתוך זה וזה בתוך זה וחוזרים חלילה, שדרך כניסתם שכתו היאך נכנסו ואינם יודעים היאך לצאת. וקרוב לוודאי שאלמלא אנחנו שבקיאם או בשבילי ירושלים היינו מתפתלים עמהם ולא היינו יודעים היאך יוצאים. אבל אנחנו בקיאותנו עמדה לנו וכשם שנכנסנו בשלום כך יצאנו בשלום בלא שום מכשול ופגע. וכשיצאנו משם נכנסנו לרחובות המקומרים והאפלים, אפלים משום שעליהן כיפות ובתים על הכיפות ובבתים חדרים חדרים ובני אדם הרבה היו דרים בהם. מהם הכרתי מן הראייה, מהם צד ידידות היתה בינינו, מהם רגיל הייתי אצלם יותר ממה שאני רגיל בדירתי. אחר כך אחר כך אספר על מקצת מהם.

ס נ

2.

לאה שמה ויחידה היא לאביה. באמת היו לו עוד בנים הרבה מנשים אחרות שלקח אחר פטירתה של אמה של לאה, אבל מחמת חיבתה של לאה פיטר את כל בניו וראה אותה כאילו אחת היא לו. אחר שנפטר מן העולם לקחה אותה של אביה לו לבת וגידלה וחגיגה בתוך ביתו ונתן לה כל מחטוריה ולא חיסר ממנה כלום, שבעל יכולת הוא וידו כל יכולה. עד שלא העתיק את דירתו לעיר החדשה היה דר לפניו מן החומה ובית גדול היה לו בעיר לפניו מן החומה. ועדיין יש בני אדם שמצטערים על שעקר את דירתו מהם והניח אותם. כפי ששמעתי אחר כך מלאה הם עצמם גרמו לכך. עוד אחת אגיד, אף על פי שדבוק אני אחר לאה עדיין איני מכירו, אבל משוך אני אחריו באמת ובתמים. ובדבר זה שונה אני משאר כל אדם שאינם טורחים להכירו ועושים עצמם כאילו מכירים אותו וכאילו מצויים אצלו.

ס נ

לאה כמו שאמרתי עשתה את ימי נעוריה לפנים מן החומה ומכרת כל מקום ומקום וכל אבן ואבן. על אבן אחת שיחקה בבובות ועל אבן אחת חקק לה אביה צורות אותיות לשון הקודש כשהתחילה לומדת תורה. שיחידה היא לאביה. לפיכך היה מחזיק לה מלמדים טובים ללמדה תורה. אבל את האותיות הראשונות חקק הוא לה באצבעו על האבנים.

ואף אני מכיר מקצת מן המקומות שבעיר לפנים מן החומה. לא כלאה בת ירושלים שעשתה עם אביה את מיטב ימי נעוריה בעיר לפנים מן החומה. שבת גדול היה לאביה בעיר לפנים מן החומה ובו היתה יושבת עם אביה ואני הרי בחוצה לארץ נולדתי. אלא שכבר לפני שבע שמיטות עליתי לירושלים וקבעתי את דירתי בירושלים וראיתי את ירושלים באבלה ובמשושה בחום ובקור ובגשם ובסופה. בשבתות ובימים טובים, בימות החמסינים שהכל מתחבאים בבתיהם מפני הרוח האטומה ובלילות האפלים שהכל מבקשים בהם שינה. לא היה יום שלא הייתי בעיר ולא היה מקום שלא הייתי שם. חוץ מאותם המקומות שאין אדם מישראל נכנס לשם. מקום אחד משום שגורנו על עצמנו שלא ליכנס לשם ומקום אחד שגורו עלינו אחרים שלא לבוא לשם עד לאותו היום שנתנבא עליו יחזקאל בסימן לו פסוק כה.

הזכרתי שמכיר אני מקצת מן המקומות שבעיר אם כן אומר בהם דבר. מקומות יש בירושלים שאני מכיר אותם ויודע אותם וכשאני מודמן לאחד מהם דומה עלי שלא ראיתי מעולם. כנגדם יש מקומות, שמימי לא הייתי שם וכשאני בא לשם דומה עלי שאני מכיר אותם ויודעם. ומחמת שכל הימים לרבות הלילות מרבה הייתי לשוטט בחוצות ירושלים לא נפניתי ללמוד שום אומנות. קשה מזה שהייתי בטל מן התורה ויהודי שאינו עוסק בתורה לבו מוכיחו ואומר לו, ומה אתה משיב ביום הדין כשישאלו אותך עסקת בתורה. ומה הייתי משיב, הריני משיב עסקתי בירושלים ומובטחני שיאמרו לי יפה עשית. ודומה עלי שדברים שלקחתי עמי להשיב ביום הדין נתקבלו אף על לבי ושוב לא היה מוכיחי

(ח' ט')

אספר מה שסיפרתי ללאה ביום שהלכנו כאחד לפנים מן החומה וחזרנו על כל המקומות שראינו כבר קודם לכן, שאף שראינום שעה קטנה קודם לכן מצאנו את לבבנו לחזור עליהם.

חסיד אחד קדוש עליון עלה מארצות הגולה לירושלים. קרע קריעה והחליף את בגד הקריעה וברך שהחינו ובא ונכנס הוא ובני ביתו לפנים מן החומה בדירה שמצא סמוך להר הבית מקום מקדשני. היה יושב ועוסק בתורה ובתפילה ולא היה יוצא מחומות העיר לשום הכרח ואפילו לחופת בן זקוניו שהוא בלבד נשתייר לו מכל בניו ובנותיו שילדה לו אשתו ובלדתה את בנה מתה. ובכל יום מיד אחר תפילתו היה החסיד מסבב בחוצות ירושלים ועולה לכותל המערבי ומצטער ומתאבל ומחאנצו ובוכה על החורבן. ופעמים היה עומד משתומם, אדם רואה את החורבן ואף על פי כן עומד חי, ולא עוד אלא שהולך אחר עסקיו ועושה לו כל צרכיו. ואלמלא שזכר החסיד חסדו יתברך שהעלה אותו לארץ קדשו ונתן לו לדור בעירו לא היה יכול לעמוד בצער. וכך היה החסיד נוהג בכל יום, שהיה מחזר בכל העיר ועולה ומתפלל לפני הכותל המערבי. לא עצרו הגשם ולא עיכבוהו הרוחות, ואפילו הישמעאלים שמסר אותנו המקום בידיהם באלף שנים אלו אף הם היו עושים לו דרך ואם באו בגמליהם ובחמוריהם ובפרדיהם היו מטים אותם לצד אחר ואומרים לו פנינו הדרך, בוא ברוך השם. ויש מספרים שאם בא ערבי שלא הכירו היתה הבהמה מעצמה מטה כלפי צד אחר כדי שלא לעכב את הצדיק בהליכתו. בקיאים במקרא שבירושלים המליצו על זאת את הפסוק הזה, וחית השדה השלמה לך, אותם שנוהגים בנו כחיות השדה שלום לך עמהם, כאילו ברית נרותה ביניכם.

יצאו עליו כך וכך שנים והיה מוסיף קדושה מקדושת העיר שבקדושתה ישראל מתקדשים, עד שהגיע זמנו ליפטר מן העולם. כיון שראה החסיד שהגיע זמנו ליפטר מן העולם ביקש שיאריכו לו עוד שעה אחת בעולם הזה. נתנו לו. ירד וטבל וחפף שערו ראשו וזקנו בשמן זית וך ועלה ולבש בגדי שבת ובא והקיש על דלתו של שכנו ואמר לו לבנו הקטן, העלני לגג של בית הכנסת הגדול תפארת ישראל. נטלו והביאו לשם והעלהו על הגג שהוא גבוה הרבה ורואים משם את כל העיר ואת כל הבתים והחצרות ואפילו את בורות המים. עמד לו החסיד בראש הגג והביט על ירושלים מכל צדדיה, פעמים מצד מזרח ופעמים מצד מערב ופעמים מצד דרום ופעמים מצד צפון וכן חזר חלילה והיה מרחש בשפתיו ירושלים ירושלים. כך עמד כמה שעמד עד שהרגיש ששעת פטירתו ממשמשת ובאה. רמז לו לנער והורידו למטה. ירד ופשט את בגדי השבת וחלץ את נעליו נעלי הבד שעשתה לו אשתו ליום הכיפורים ועלה על מטתו ורחץ ידיו במים והכין עצמו לקראת מיתתו.

שמעה ירושלים שאותו חסיד מסתלק מן העולם רצו ובאו אצלו. ראו שפניו מאירות ועיניו מבהיקות והולכות כדרך הצדיקים בשעת מיתתם, שמראים להם כל הטוב הצפון להם לעולם הבא בזכות יגיעתם בעולם הזה. ידעו בו באותו החסיד שכל ימיו היו חיי צער ויסורים וחליים רעים וקשה מכולם שיכול בנים רחמנא ליצלן, ואף הוא שנשתייר לו מכל בגיו ובנותיו אף הוא ניטל מן העולם בחיי אביו, שהקב"ה מולדק עם הצדיקים שיקבלו את חלקם לעולם הבא בלא חיסור לכך נוטל מהם בעולם הזה כל הנאה וכל שמץ הנאה. זכרה ירושלים כל צערו של החסיד ועמדה תמיהה, מה ראה החסיד שביקש שיאריכו לו שעה אחת בעולם הזה שלא ניתן העולם הזה אלא לצער. ולא עוד אלא שטרם וטיפס על גג ועלה על ראש הגג כדי לראות את ירושלים. והרי כל הטובות שממיתנות לו לעולם הבא הן פי אלף אלפי אלפים ורבי רבבות מרובות פי כמה וכמה ממה שניתן ליהנות מעולם הזה וירושלים של מטה כנגד ירושלים של מעלה אינה אפילו כאות קטנה שכותבין לתינוקות ללמדם ספר כנגד ספר תורה. לקחו להם לב ושאלו אותו. אמר להם החסיד, אחי הזמן קצר והדרך רחוקה אבל אימר לכם, שאלתכם היא תשובתי, קודם פטירתי מן העולם ביקשתי לראות את ירושלים, שירושלים של מעלה בנויה לפי דוגמא של מטה. כמו שישאל בונים למטה כך בונים שם למעלה. כיוצא בזה

ערכה. כפי שישאל מרחיבים את ירושלים למטה כך מרחיבים שם את ירושלים של מעלה. ועוד אומר לכם, כמדת פסיעותיו של אדם בעולם הזה בירושלים של מטה כך נותנים לו בירושלים של מעלה.

שבנו וראינו את העיר ואת כל אשר בה. ודרך הילוכנו הראיתי ללאה ואמרתי לה, כאן עמד מקום קדוש, כאן עמד חדר תורה עכשיו אין שומעים כאן לא אמן ולא קדושה. איה איפה מקדשי אל, שתפילתם של ישראל עלתה מהם. היכן בית הכנסת של רבן יוחנן בן זכאי והיכן תורבת רבי יהודה החסיד ואיה איפה בית הכנסת תפארת ישראל? כולם כאחד עלו בלהב השמים. ועתה מתוך ערימות הדשן יוקדת תפילת ישראל. תפילות במקום קרבנות תיקנו ועכשיו חזרו התפילות להיות קרבנות.

(29-30 נ"ו)

5.

דרך הילוכנו הגענו למקום אחד נאה מכל המקומות. לא בדברים יתואר המקום ולא לעינים, אבל זאת אגיד, מימי לא ראיתי מקום אחר נאה הימנו. עמדה לאה ועמדה והביטה בו וראיתי שזלגו עיניה דמעות. ראיתי את דמעתה וגם בעיני באה דמעה, כי נגעה דמעתה עד לבי. ארבעה דברים קשים הם, רוח סערות בלב ים וסופת חול במדבר וסער מתחולל בהררי שלג ורוח זלעפות ביום מלחמה וקשה מכולם דמעת נערה.

עמדנו ושתקנו ועמדנו והבטנו על ההר ועל הבנין שבהר. אחר כך העבירה לאה את ידה על עיניה ומחתה את דמעתה ואמרה, כאן עמד ביתנו. לא מצאתי את לבבי לומר לה דבר. חזרתי על הדברים שאמרה היא, כאן עמד ביתך. חזרה ואמרה, כאן עמד ביתו של אבא.

התחזקתי ולקחתי לי דברים ושמת י את הדברים בפי ואמרתי לה כאדם ששואל שאלה ויודע בעצמו את התשובה, תמה אני על אביך שהניח מקום נאה שכזה. שתקה לאה ולא אמרה כלום.

הכרתי תוך כדי שאלתי ששאלתי שאלה. חזרתי ואמרתי, תמה אני על שהניח מקום שכזה והלך למקום אחר, ואילו מצא קורת רוח במקום אחר לא הייתי תמיה. עכשיו שאני שומע שאינו מוצא קורת רוח משיבתו שם הרי באמת יש לתמוה שהניח את מקומו כאן, ואם הוצרך להניח את מקומו למה אינו חוזר.

עמדה לאה ושתקה.

בדקתי את דברי שמא אינם נכונים ושמא לא הוצרכתי לאמרם. ראיתי שדברי נכונים ושאלתי שאלה.

לא השגחתי במה שכבר שאלתי שתי פעמים וחזרתי ושאלתי בשלישית בשינוי לשון קצת ובאותו הענין וכן הוספתי ואמרתי, אפילו נאמר שהבית החדש שמצא אביך לו ולך נאה הוא, אינו נאה אלא כלפי חוץ ויסודותיו רעועים ונמצא אביך מתעסק רוב הימים בתיקון הבית, ודרכם של בעלי אומניות בזמן הזה אם מתקנים במקום אחד מקלקלים במקום אחר, אם מחמת שאין בידם של בעלי אומניות לתקן תיקון שלם, אם מחמת קלות דעת שיש בהם, אם מחמת שיודעים שבעל הבית רואה את מקום ישיבתו עראי ואינם נותנים דעתם כל צרכם על תיקוני הבית, ועד שלא תיקנו חדר אחד כבר חדר שני ושלישי מבקשים תיקונם, ונמצא בעל הבית מבזבז את זמנו על תיקונים שאינם אלא לשעה. וכאן מקום חזק שאין כיוצא בו בכל הארץ.

איני יודע אם לאה שמעה, אם לא שמעה. אבל חזרה ודיברה וסיפרה לי את כבוד הבית ואת כליו ועל משרתיו ועל כל הבאים שהיו באים לבית ועל שמחת אביה על באי הבית ואין צריך לומר בחגים שהיו באים מכל הארץ.

אחר שסיפרה לי כל זה חזרה וסיפרה לי בפרטות על הכלים שהיו בבית, ואני שמעתי ולא שבעו אזני משמוע, כשאני מתמיה על עצמי שכל כך לבי נמשך אחר הדברים, והרי כלי אפילו נאה הוא ביותר כמה יכול אדם לשמוע עליו. אבל כששמעתי על הכלים שהיו בבית דומה היה עלי שכל הכלים שבעולם בטלים ומבוטלים כנגדם. זאת ועוד אחרת כשמוזכרין לאדם כלי, אם בעל דמיון הוא מצייר לעצמו צורת הכלי על ידי שם הכלי ויודע אם לנוי הוא אם לתשמיש. לאה כשהזכירה כלי של בית אביה העלה אותו הכלי לפני את כל הבית כולו בזמן שהיה קיים והיה אביה דר בבית וכן אותן השמחות שהיו מצויות בבית, ועכשיו שאין בעל הבית בבית והבית שאוי וכל כלי הבית נגזלו ונשדדו ונתפזרו במקומות שנתפזרו זכרון הדברים מכתת את לבי.

ראתה לאה את צערי ואת יגוני. חזרה ואמרה, עד שאתה תמיה על אבא שעקר את דירתו מכאן תמה על אותם שגרמו לו לאבא שיעקור את דירתו מהם.

אמרתי ועניתי, כמה כפוי טובה הם, כמה טובות השפיע אביך עליהם כל הימים שהיה דר ביניהם ומה עשו הם, עשו שיעקור דירתו מהם ועכשיו מיום שהניח את מקומו העיר יורדת ירידה אחר ירידה והם יורדים ירידה אחר ירידה. אפילו אני שלא ראיתי את העיר בכל גדולתה רואה אני כמה ירידות וברידותה ירדו אף הם. ואיני יודע ירידתו של מי גדולה יותר, אם שלהם אם של העיר, אבל ברור בעיני שלא באה ירידתם אלא מפני שעקר אביך דירתו מהם. מה טעם עקר אביך דירתו מהם?

אמרה לאה, בהבליהם הכעיסוהו. אמרתי ללאה, לאה, בלשון הכתוב את מדברת. אמרה לאה, איני יודעת אם פסוק הוא, אלא כל דבר אמת שאדם מוציא מפיו הוא או כיוצא בו כבר כתוב בתורה או בנביאים או בכתובים.

אמרתי ללאה, אף אני איני יודע אם פסוק הוא, אבל כשאמרת הכעיסתו
בהבליהם דומה היה עלי שמקרא מלא הוא.

התחלנו מדברים על כחם של כתבי הקודש, שכל שהיה וכל שיהיה כבר
נאמר שם, אלא שאין העולם יודע לקרות. ובתוך הדברים הזכרנו כמה מקראות
שהיו הדורות מתקשים בהם וביקשו לתקן עד שאירעו דברים וראו הכל
שהם פירשו לאותם המקראות.

ראיתי שאנו מתרחקים מן הענין. החזרתי עצמי לעיקר חזרתי ואמרתי, אימתי
יחזור אביך לכאן?

שתקה לאה ולא ענתה לי.

שיניתי את דברי ושאלתי, וכי אין אבא רוצה לחזור לכאן?

שהתה לאה קמעה, אחר כך אמרה, מה שאלת?

חזרתי על שאלתי, כלום אין אביך מבקש לחזור?

השיבה לאה ואמרה, בכל עת ובכל שעה.

— מה בכל עת ובכל שעה?

— בכל עת ובכל שעה מוכן אבא לחזור.

— ומי מעכב? הביטה בי לאה כאילו שאלה יתירה שאלתי. אבל אני לא
הנחתי מן הדבר וחזרתי ושאלתי, מי מעכב?

אמרה לאה, מי מעכב? הם מעכבים.

אמרתי לה ללאה, וכי טפש לבם שאינם חלים ואינם מרגישים מה הם חסרים
מיום שעקר אביך את דירתו מהם?

צחקה לאה צחוק קל ואמרה, טיפשים אתה קורא להם, אדרבא חכמים הם
בעיניהם. ולענין ששאלת אם מרגישים מה חסרים, יש מרגישים ויש אין
מרגישים.

ומי מרוצה ממי?

אמרה לאה, מכל מקום המרגישים אינם באים לידי מעשה.

אמרתי ללאה, מה צריכים לעשות? אבל הרשיני ואשאל אותך, אם אין אבא
חוזר בשבילם למה אינו חוזר בשבילך?

עמדה לאה תמיהה, בשבילי?

חזרתי ואמרתי, כן לאה היה לו לאבא לחזור בשבילך.

נתעגמה נפשי עליה ולא אמרתי עוד ולא כלום.

אחר שעה קטנה ענתה לאה ואמרה לי, ראה אתה שואל למה אין אבא חוזר
למעני, ואבא מה אומר לי, יותר מדי הרגלת עצמך בעיר החדשה.

אמרתי ללאה, חס לי לצער אותך בשאלתי, אמרי לי, היאך הוא הדבר? השיבה
לאה ואמרה, אפילו כן אפילו הרגלתי עצמי בעיר החדשה עיקר חיותי משוך
לכאן.

(38-40 א"ו)

קטעים מאת יואל טייטלבוים / "איה גחלה איה"
מאלף אורי צבי גרינצ'יק גאון תרס"ה - 1924

ולא יכתב בן הדנה, עיר הקדש מנתחת. הר הבית לאל נכר. מגדל דוד ברשות זרים.
חומה סוגרה על הקלון. והכתל המערבי עודו עומד למו פיות: לצקון לחש ולנשיקות —
אני יודע זאת וכואב עד צפוני הרגלים. יש לי צער וגם בטוי: אני חס אני כמוכם.
על פן אבה להיות פטון נערנד ביניכם תמיד. אני רנתי מני אסון — אני רן לכם גם אשר:
העלמות מעברות או שהיו לאמהות. מאשדוד ועד מטולה קול ילדים אל החמה,
אולי יהיו בריכוכבא אולי יהיו כישוים — —
והתינוקות אינם יודעים מהו ישו גו המוקע. והצלב פה אינו דוקר. צליל פעמונים אינו מפחיד.
ולא ידעו אם אספרה, מהו ויגורלר בלילות. ולא ידעו אם אספרה, מהי מטושקא רוסיה.
ולא ידעו אם אספרה איך גנבתי את הגבולים מפולניה עד קנטרה, כדי לברר על השממה,
ואיך עליתי על החומה אדם נולד באירופה וקראתי מן הדם: ירושלים המנתחת!

ב. ירושלים המנתחת

רחקתי לכת ממאהבי, כבדת ילדות תתי הפקר, כמו כוכב יקר אחד אשר יעמד שם בנגהו.
לא נשקתי לאם צומקה, לא לחצתי זמין אבא והותרתי אשה אשה לכל גבר יוצא לילה.
דרכי נהר אל הים, כי בקע שחר עלי מים ואלוה למלח קרא מני ים ירושלימה — —
ירושלים עיר הקדש, אם למלכות שבנפש, אם לאדם שבבשר, אם לתפלת הגלמודים.
עיר לפאר בחזון הגוסס: גו משיש רם ונשא, עליו כתרים ושהמים. שכינה צופה מני צהר.
שכינה בוכה עלי כפים. שיה גועה בתוך קשת. דלת פתוחה לשמים — — פורש גוסס שתי כפים.
אולם לי ירושלים גוית אמי המנתחת: סלע סלע אבר אחד אשר נכרת או שנקטע.
והדם, הנוטף תמיד, אינו נראה: דם הנפש!
שדה הקטל הנה הנו. בוליופי בסנדלים ולא צבו מני פחד: אני הולך על הבשר — —
ולמה אין עוד חר במצחי, כדי שזיוב דם כפר שחר?
ראשך אין, ראשך התז. אל צוארך חבר מסגד, בית תפארת למשלמים, כמו גולל על גו יקר והדם מתחת נספג.
על כתפיו מת אפרים בן היקיר בארגמנו. מת בגימין כלו משי אשר נחר בירח.
ודמדומים בגושריחלב ספגו אדם מדמיו.
ומנזרים פתוחי פיות על כתפיו: מכות טריות. מעל למח עברי חולה הפעמונים מתנועעים.
בתוך פציעי החנניות למכלת ולגבלות ושעריה לשמים ולמלכותי אטמו גוים.
ובחיריך בארצות תחת צלבים — כשועלים. הם נשקפים אל המים ואין אל יודע קלונם.
סוד חרבנגו ואבדנם נמסר שם לכל הכלבים — —
סביב סביב לענותך סוגרה חומה עגול נורא. היתה קדרות לאבנים ואלמותך כמו צעקה
הנשמעת למטרפים ולקדושים במיתתם — —
שמש עומדה בגבורתה, כמו מאז בזמן המקדש, ואי אפשר להקטינה — — יומה ארץ לענותך.
אנו עומדים פה בכבשן ונשרפים להחיותך;
וירח משגע את הצופה לך מדמע, גם כי אין עוד גג הזהב.

ראשך כרות ואינני, אפס כח פה המושק, יש בלכתי עלי בשדך, אם מדמי הארץ,
והוא מוצץ מוצץ דמי עד חור כל עורק דם בי ויש בס שאיני נופל — —
אני עמדתי על החומה: חיל אחרון לבית דוד, אשר נולד באירופה: חידה גדולה ומכאיבה,
וראיתי בשחין שדות עד עיר כרם, את הקלון, את הטמאה בשוליו ואת האימה כבוא לילה
ואת הקאב הלוחש חי בבשר בפיו: — (כי נתקינו בך נבואות נביאיד הנוראים, כל האסון)
ונזכרתי: צלב ומוקע, ילדות פוחדת ככבש. פאות רוטטות ולסתות עושות מקום לירח,
וחפצתי להזדעק שם כשור: ירושלים! איכה נושאה את האימה והקלון, המוראות ולא נופלה את
אל עמק יהושפט כבתוך קבר?
ואני ידעתי אז רפיוני: חיל שריד על המצפה, אשר מלכו מת ואשר נשך עשר אצבעותיו,
כה עמדתי על החומה נוסף דם מבדל הגידים
ואתפלל אז לרעיית האדמה: אלי, אלי, נא הפך את זו העיר, שהיא כגויה לנתחיה
ודם נוסף באינרואים תחת כף ושחין השממה!
ולא שמע אלהים לי, היה בכי בשמים. רנת רומא לכבוד טיטוס עלתה גבהה על אבוקות.
ושחין השדות משכני עד עיר כרם, כפר ערבי, וגם הלאה, הלאה, גם אל עבר ים המלח,
אי לאדם אובד עצות אפשר לכת לכת יום ולילה יום ולילה ולשמע איך בדמו גמל רעיון אבוד עצמו
כמו כלנית פה אדמה
ולא ימצא פה במלכות אליה העריה המקללת איש אירופי, אשר ידמה לו בלכתו פרוצ בלורית
ורסי עיניו אחר שרפה — — או שיזעק, מן השממה ללא אל עוד, כמו בדוי!
כי פה כברת כל הקצים גם לתקוה ולחזון: דרך אחת אל הים ודרך שניה — אל הכתל.
לפתיחת שער יש לחכות. שער אחרון, אחר אין עוד!
והוי כמה, כמה שעות כה עמדתי וצפיתי: יבוא בדוי וישחטני לאור סהר על החומה —
חיל אחרון לבית דוד,
כי לא אבה לבוא שנית אלי שחין ירושלים!
והיו שעות גם הנחלות על מערמי הנכאבים. רוח לחש רח לכפים. סהר היה לי לרפאות.
יכמו להן גדול המתערטל מסות זהב לעמד עירם בירח עלימח, פרצוף צומק
והמצח אט מגיע אל פס ספיר בשמים —
אני עליתי להסתכל בצרעתה של העיר ושחין המכסה מרגלותיה, עד שלבנה שם קדמתני:
גויה מות בה וקלון, שדרה פרוקה, כליות חול בן, אך תפלת בולאם בדם עוד — דם הרוצה להשפך.
ותהי העיר אז בצרעתה, כמו עטרה עלי טלית ואני מעלה אותה מעלה עלי ראשי ועל חיי —
חרש חרש, עדי עולם בה אתכסה, עדי עולם!
סגור עינים אם אסתכל אל העיר והיתה פלא. לו יכלתי לעמד ככה עדי עולם ולהסתכל
סגור עינים בה ולשתק, ולהגישו למו פי, אל יבש שפה צרובת כמיהה, כפי האם לי, שהיא אחת!
כתל מקדש לי האחד וצקון לחש לתוך כפיו: עיר ואם ירושלים!
ולו יכלתי להעלות, עיר ואם, כרותת קדקד, מתוך תשפכת קללה סלעית, כמו חלום ושי בקוסמוס
ותהי תמידית מידתמיד, כמו שאת, ירושלים, המפיסת אחר גשם והסהר לך לרפאות,
ולהטיף שמן כל הזיתים, שמן מר על מערמיו!
מה אעשה לך, עיר דמי, כי לפדותך לא אוכלה. כל העם הוא בגעלו, גם אנכי בגעלי!
בלילה — חיל... על שלבים קדושים יעלו אט סהרוריו בדמות גופים והם חולים מאהבה לך בחזון.
מגששים חומה זו וזעקת, נוגעים טרשים, כמו על כוהה: הזאת היא ירושלים? — והם נופלים באפלה
אל בין קרעי כפים קרים — —

ולי אכפת, כי אינני נכנס בך בטלית זהב, כמו כהן גדול נכנס בשעריו לעת ערב
וכוכבים יוצאים לרן עלי גגות מאהבה.

ולי אכפת אם יהודים הולכים קרבך ללא תהלים בשפתותם והידים לא מורמות כמו מנורות.
ובליל האימה לך מדברים רוסית קהה בחדרים ולא חלים, כי על צלב את, גו מרפט עד לזועה
וגלגלתא בדמיון — — ופילטוס חי בדביר בך!

ולכת פה במגפים, לא כירמיהו יחף — היא הליכת זד בבשרו של רמיע, אי אל בוכה
והירח דם מדמו.

וי, אם גואל זועף אחד מני כוכב מאדים רחוק לא יבואך ולא יפדך מני קללת המקום
וחזוני זה, כמו כוס זכוכית, פה ינפץ על ברכיך.

אני חת לסהר לילה פן יקרני כל האסור: פעם אקום ממטתי ובלבגים אצא לתעות
על החומה סהרורי!

פן בחוצות פעם אחת אפל פתע: חולה נופל, והקצף בשפתותי וערבניים יקיפוני — —

כי אי אפשר לי לשבת סתם בויאה דולורוזה, כבבשר מת הנוטף דם שאינו נראה ולהשמיע
קינה שחרה ירמיהו'ת למשלמים ולנוצרים בעירי זו ירושלים.

כי אי אפשר לי ללכת פתירים עולייגולה על הטרשים, אי שנפצו הקדקדים היקירים.

כי אי אפשר אשר אהיה עבראל בירושלים: מכרסם קבר בתוך חרים, שותה מים מני בורות
והנעני מביט בי ומעשן אופיום עלי שיש — —

כי אי אפשר, אשר אהיה בגעלי ובקלון, אם לא אמוזה פעם אחת ואשתטח על אשפתות,
אם לא אשחט אותי פעם וזב דמי על הכמים —

ח. כרוז: צא!

...ועתה, אחי, צא מן המנזרים, כי בא מועד, ולמאה שיערים לכה וקנה שם טלית במחיר זהב
אשר תקח מן הקפה: שכר היותך למו פיות, שכר היותך ערטיילאי,

לבעבור תוכל להתעטף והלכת אל הכתל להתפלל עם יהודים, אם לתפלה נכון אתה.

או מוטב: קנה שם מכנסים וכתנת: בגדי חלוצ, ושאל בעברית: אי הדרך אלי עמק יזרעאל —
ירושלים היא שיל מסה; וענוך איך ללכת.

לכה ותבוא אל העמק ומצאת אחים חורשים האדמה, תאמר שלום למו, אחי, והם יענו לך: שלום.

תאמר: קחוני למחרשה, יקחוך; ואם תעבד יאהבוך כמו אחים, תאכל לחמך בקדש.

ובלילה תלמד תורה, אם לתורה נכון אתה.

ואולי תשמע לך נערה בלמדך תורה לילה, תמצא חן והיא גם תאות להיות אשתך ותוליד
לך בנים, שיגמגמו בבקר, אבא-אבא.

ואם תזכר עיר הקדש, אי שעמד בית-המקדש, אי שקרנו המזלות לכל קדקד בסוודרו,

תאמר: וי לי, או שתשתק וזרחת בשתיקתך; וסגרת את עיניך וראית הר הבית:

דמעה גדולה תלויה רוטטה בחלל בברקת — —

ואם תזכר גם גלגלתא, אי תלוך עלי אילן, אולי תאמר לעלות שמה, אולי תמצא שם פילטוס,
אולי תאבה להנחם תחת כפת השמים!

הוי, אחי, צא מן המנזרים, כי בא מועד כבר ליציאה. כי כבר כלו כל הקצין. קרא: ררו! לכל התלויים.

יום ביום האם לא תשמע את הרעמים אשר בוקעים: בונים שלישית את העיר מעבר חוצות-המכאובים!

אלה באים מני מחצבות-הסלעים האדירים, אי החוצבים מישראל בוקעים, מכים בדינמיט.

זכר כי ברכה יש וברך בקול גדול על כל רעם: שכחו וגבורתו מלא עולם!